

אין מקום ליאוש כלל

כאשר הגיעה אל אסתר השמועה כי מרדכי התייצב בשער המלך בלבוש שקי, היא שלחה להגיד למרדכי "לדעת מה זה ועל מה זה" (אסתר ד', ה). במדרש רבה (פרשה ח', ד) נאמר, כי בכך ומזה אסתר למרדכי שני דברים. כשאמרה "מה זה" התכוונה לרמוז לו על "זה א-י ואנוהו" (שמות ט"ו, ב), ושאלתה הייתה האם בני ישראל עוברים על הציווי של זה א-י ואנוהו ולכן מקבלים את העונש הנורא של כליה. ושאלתה השניה הייתה "ועל מה זה", האם עוברים הם על דברי לוחות הברית עליהם נאמר "מזה ומזה הם כרתובים" (שמות ל"ב, טו).

וצריך להבין, בשלמא אם עברו ישראל על מה שנאמר בעשרת הדברות, יתכן כי כיון שעברו על מצוות יסודיות אלו אכן מגיע להם עונש המור של כליה, "להשמיד להרוג ולאבד" (ג', יג). אבל השאלה הראשונה לכאורה אינה מובנת. חז"ל דרשו מהפסוק "זה א-י ואנוהו" שצריך להתנאות לפני הקב"ה במצוות: עשה לפניו סוכה נאה, טלית נאה וכדומה (שבת קלג, ע"ב). אם אמנם בני ישראל בתקופת מרדכי ואסתר הפסיקו ללבוש את הדור המצווה, הם לא השתדלו לקנות טלית נאה אלא הסתפקו בטלית פשוטה וכך גם ישאר המצוות, האם זה גורם לעונש המור כל כך של כליה?

אמנם, יש שפירשו שאין הכוונה כאן להידור מצווה, אלא כוונת המדרש כאן שכפרו בקב"ה. כשם שבקריעת ים סוף הייתה התגלות אלקית וכל אחד הצביע באצבע ואמר "זה א-י ואנוהו", כלומר שהגיעו על הים למדרגה הגבוהה ביותר של אמונה, כך ירדו ישראל כאן לריונות הפוכה, לחוסר באמונה. אך רבו גם המפרשים שלא הוציאו את דברי המדרש מפשוטם. ולפי פירושים צריך לבאר, מדוע בעקבות הידור המצווה באה על עם ישראל הגזירה הנוראה של כליה?

הגמרא במגילה (טז, ע"א) מספרת, כי כאשר הצטווה המן על ידי אהשוורוש להרכיב את מרדכי על הסוס, הוא מצא את מרדכי כשהוא מוסר שיעור לתלמידים. התעניין המן בלימודו של מרדכי ושאל "במאי עסקיתו" – במה אתם עוסקים?

ענה לו מרדכי: בזמן שביית המקדש קייים, מי שמתנדב מנחה מביא מלוא הקומץ סולת ומתכפר לו.
אמר המן: בא מלוא הקומץ קמח שלכם ודחה עשרת אלפים ככר כסף שלי.

להם.
אמר ה"לכ שמחה": הרי הם היו עלולים להגיע לשבתון לב ולדיכאון שהיה גורם להם שלא לחשוב קדימה ולא לעשות כלום. הם אמנם הצטערו מאד שלא עזרו לו, אבל אמרו לעצמם: כעת מה מוטל עלינו לעשות? לקבור אותו? אז נעשה זאת מבלי הבט אחורה על מה שלא עשינו.

זהו הלימוד המדול שרצה מרדכי להנחיל לעם ישראל. אפילו אם המצב הרוחני ירוד, כאשר מגיע ניסיון לדקדק בדבר שנראה קל, דבר איסור שבלוע בסורים, צריך להתמודד ולהתגבר, ואין לעשות חשבונות כאילו ממילא אנחנו אבודים. וכמו כן אמורים בשם גדולי בעלי המוסר, שגם בעל עבירה גדול שעבר על איסורים חמורים ביותר, יצטרך לתת את הדין על ביטול תורה ועל שעבר על מצוות מדרבנן. אין אלוהים (The God of the Jews).

נשוב לדברי ה"רוקח" בעניין פמישת יעקב ועשו. יעקב ידע שעשו בא ללך אצלו למלחמה ואינו בא לפמישת רעים. הוא ידע שכוונת עשו על ארבע מאות אנשי היא להורגו. הסיכויים שלו עם נשיו וילדיו שאפים לאפס. יעקב היה עלול להתפסס לחידלון, מה כבר אפשר לעשות? אבל יעקב לא עושה כאלו חשבונות, מה שניתן לעשות, עושים: דורון תפילה ומלחמה.

גם בעניין המנחה אנו רואים את המהלך הזה. עלול היה יעקב לחשוב: איזה מין מתנה אני נוטן לעשו, חמורים וגמלים? הרי מתנה ראויה להפיס את דעתו? הלא צריך לתת לו אבנים טובות ומרגליות, אבל אלו לא היו בידי שהרי היה רועה צאן. יעקב אינו מתיישב מהמצב. מה שיש לו הוא צאן ובקר וחמורים, לפיכך תהיה המנחה מורכבת מנשי שיש בידי, חמורים וגמלים. לאחר מכן נאמר "וַיֵּלֶךְ". יעקב מסוגל ללכת לישון אף שיודע מה מצפה לו ולמשפחתו מחר, יש לו את ישוב הדעת, הוא לא נתפס לייאוש. הרי השואג שלו הרשע, זה שרוצה בלי שום בעיות, בא לקראתו בחיל גדול להורגו! איר הוא יכול לישון לעת אשר כזאת? אבל יעקב מדוד ושקול וקר רוח, "לא מאבד את הראש". הוא עושה ככל שהיה יכול, ועתה יש לו לסמוך על הקב"ה שיעשה את שאריו.

כך אנו מוצאים את יעקב גם כאשר האחים חוזרים ממצרים ומספרים ליעקב על השליט המזוי. יעקב אומר להם: "זאת עשו, קחו מעט צ'רי ומעט דבש, תוטינים ושקדים" (בראשית מ"ג, יא). מה ערך יש למנחה זו להגישה למלך אדיר אשר שולט על כל העמים ובידו כל התבואה? מעט בוטנים? אולי זה

הרמב"ם כותב כי "רוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק, ממדול העצה, לתקן הדעות וליישר כל המעשים" (תמורה פ"ד, ה"ג). אנו מצויים לקיים את התורה מבלי להביט אל המצב הנתון ומבלי לעשות חשבונות של עבר ועתיד. יבוא עני ויאמר, מה לי להביא קרבן לפני הקב"ה הרי אין לי כסף אפילו לקנות כבשה קטנה. איר אהיו להיראות לפני מלך המלכים עם מתנה מועטת כזו של מנחה דלה? אולי עדיף שלא להביא כלום? אומרת התורה "ונפש כי תקריב" (ויקרא ב', א). "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון" (מקורבן, מסתכלים על ברות לבו של המביא).

ושואלים האחרונים: הרי גם העשיר, מלבד מה שהביא פר שמן יכול לכוון לבו לאביו שבשמים, ומדוע לא יהיה בכל זאת עומד מעל לעני? לזה כוונת הלב ולזה כוונת הלב, יתר העשיר על העני שיש לו גם מתנה מרובה? בספרי החסידות מובא הסבר: העשיר, שמקריב, קשה לו במאוד מאד להגיע לשפלות הרוח שיש לעני כאשר הוא מביא את מנחתו הדלה. שפלות הרוח של העני מעמידה אותו ברמה המבוהה של קרבן העשיר, גם אם העשיר מכוון לבו לשם שמים. הרי הקב"ה לא צריך לא את המנחה ולא את הפר משמן. אם כן, הבאת המנחה מלמדת אותנו את היסוד החשוב הזה. אתה היהודי עשה את שלך. אין לחשב חשבונות האם יאות להביא מנחה דלה. אם זה כל מה שבאפשרותך להביא, איז הבא ויתכפר לך בדיוק כמו הפר שעלה למביא עשרת מונים יותר.

גם עם ישראל הגיע להלך רוח כזה בזמן מרדכי. הם חשו שהם נפלו ברוחניות והנם תחת מלך גוי, אחשוּרוּש. טענתם הייתה, אם כבר נפלנו באיסורים חמורים מאשר אכילת מאכל שנבלע בו טעם של איסור, הרי שאין לנו לחשוש מכן. הם נתפסו לחידלון של עשיית חשבונות של כדאיות ומשקל המצאות והעבירות. מרדכי מתווכח אתם ומנסה להעביר להם את המסר הזה, כי בכל מצב נתון צריך לעשות את המקסימום הניתן והאפשרי בהווה בעבודת ה' ולא לוותר על שום דבר מהיהדות אם רק אפשרי הדבר.

יש בהקשר הזה ווארט מהאדמו"ר ה"לכ שמחה" מגור. הירושלמי (פאה פ"ח, ה"ח) מספר על ר' יוחנן וריש לקיש שנוכנסו לביית המרחץ. פגש בהם עני אחד וביקש נדבה אמרו לו כשנצא מהמרחץ ניתן לך. כשיצאו מציאותו שמת. אמרו: כיון שלא זכינו לעזור לו בחייו, נעזור לו במיתתו. הביאותו לקבורה ומצאו בבגדו כיס של דינרים, היינו שהתברר כי לא היה עני וכלל לא נדקה

כיצד יכול אדם לחשוב שהוא יכול להדמות ל"קב"ה? האם אין זה יומרני מדי? אבא שאול מלמד אותנו היסוד עליו אנו מדברים. על האדם מוטלת החובה לנסות ולהיות רחום כפי שלבו מסוגל. אין לו לומר: הואיל ולעולם לא אוכל להגיע לדרגה גבוהה, אזי מראש לא אשתדל כלל. כך גם במצוות ההידור. יבוא עני שבקושי הצליח ללקנות לולב אין לו אמר יפה מזתב לנאות אותו. האם הוא פטור לגמרי ממצוות "ואנוחו"? לא. יאמז אותו בכל דבר ויחשב הדבר לפני הקב"ה זאת הייתה כוונת אסתר בשאלתה: האם עם ישראל סטה מהדרך הצרופה של יעקב? האם אין הם מבינים שבכל מצב צריך לנסות ולהדר את המצוות ואפילו שזה נראה דל ועלוב. אם אכן הם לא הולכים בדרך זו, הרי שהם נדמים חלילה לעשו ולא ליעקב.

ומכאן, מצוות זכירת מחיית עמלק בה את מצווים בכל שנה ושנה. אפשר אולי להטעים, שבקריאה על עמלק אנו מתכוונים במצבנו, ומוחים את עמלק בכך שאנו עומדים כסלע איתן כנגד שיטת עמלק. גם אם הרענו, גם אם הרגשתנו היא כי אנו בשפל המדרגה, אין אנו נופלים חלילה לייאוש ולחידלון. אין מקום לאזלת יד. אנו רוצים להמשיך בדרכו של אבינו יעקב, בדרכם של מרדכי ואסתר, בקו השמחה והתקווה והשלמה והעשייה.

יעזרו לנו השי"ת, שנוכל להיות בשמחה תמיד, עם תנופה, עם התלהבות, עם מרץ לעבודת ה' ולקיים מצוותיו וזכה השתא הכא לבנין ביהמ"ק ולהקרבת המנחות וכל הקורבנות. אכ"ר.

ירגז את השליט הערירי? אבל יעקב עקב? כשיטתו. מה שניתן לעשות עושים, ולא מתחילים לחשב חשבונות של "אולי עדיף כבר בלי כלום", אין זה נכון. מנחה מן הבא בידו, מה שיש כרגע, ועם זה ממשיכים. אצל הגויים, המצב בדיוק הפוך. אם אין מתנה בומבסטית, אז לא נותנים כלל. מרדכי היהודי הצדיק ממשיך בקו של הסבא יעקב. הרי לפני כמה דורות עוד היה בית המקדש, עתה נמצאים היהודים בשפל המדרגה. אסתר נלקחה לבית המלך אסתר הצנועה והתמימה נלקחת להיות אשה לאחשורוש המיו המגושם, הרי מרדכי עלול היה להידרד לייאוש תהומי. אבל מרדכי לא כוּרע, הוא מגיע יום יום לדעת את שלום אסתר. במצב הנחמן, מה שאפשר לעשות עם כל המצב הנורא שנהיה, צריך לעשות. הוא מצוה על אסתר שלא תגיד מולד'תה ועמה. מה כבר זה יכול לעזור? הרי היא נלקחה לבית המלך! לכאורה אין כבר סיכוי, ולו הקלוש ביותר, שתחזור אליו.

ואולי זוהי כוונת המדרש שהכניס גם את ענין "ומרדכי יושב בשער המלך" כחלק מהפצעת איילת השחר. העובדה שמרדכי לא נוהג לעובדות הקשות והמזדאנות לעצור בעדו מלהמשיך בעקביות ובישוב הדעת לעשות את המעט שבמעט שהוא כן יכול לעשות, זה כבר תחילת נצנוץ המאול. באותה המידה, הוא ממשיך ללמד הלכות מנחה לתניקות של בית רבן. המנחה היא המלמד המדול של העניין בו אנו מדברים. זוהי גם המשמעות במה שהמן אומר: הקומץ הקטן והדל שלכם, הוא ניצח את עשרת אלפים ככר כסף שלי. הדרך של יעקב מנצחת את הדרך של עשו.

עמלק עובד בדיוק להפך. המאווה של עמלק לא נותנת לו את האפשרות להישאר ביישוב הדעת אם קורה לו משהו רע. מייד הוא מאבד את עשתנותיו, ומאבד את תקוותו. עמלק הוא בגימטריא "ספק", וכן "רס" כי אופיו והותו של עמלק היא המאווה, והספק מורה על העניין הזה. אם אין לו את כל מה שהוא שואף אליו, הוא חדל ואינו רוצה כלום. או הכל או שום דבר.

לפי זה נוכל לשוב לענין "זה א-ל ואנוחו" בו פתחנו, ושאלנו מדוע חיותו על הידור המצווה הוא כה חמור עד שעם ישראל ייענש עליו בכליה? והנה הגמרא בשבת (קלג, ע"ב) המביאה את הדרשה "התנאה לפניו במצוות", מביאה דרשה נוספת: "אבא שאול אומר: ואנוחו, הוי דומה לו. מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום".